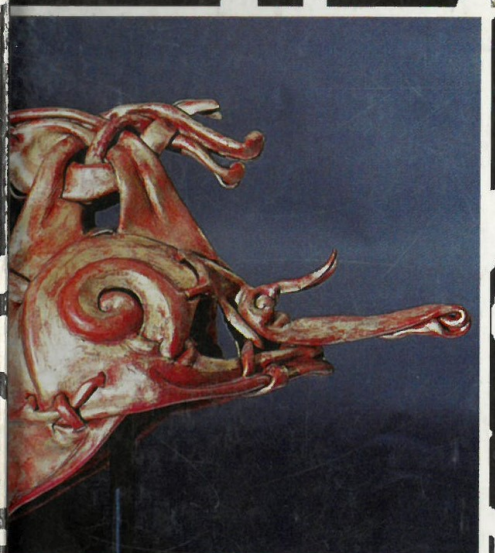
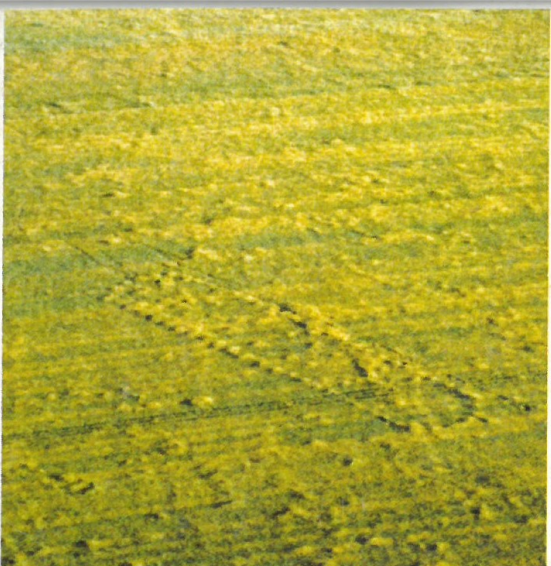

By, marsk og gæst

Magasinet

By, marsk og geest 9

Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen

Udgivet af Ribe Lokalkiv & Den antikvariske Samling i Ribe
Liljebjerget
1997

Redaktion: Jakob Kieffer-Olsen (ansv.),
Susanne Benthien, Stig Jensen,
Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Colourprint, Ribe

©: 1997 Liljebjerget

Liljebjerget er navnet på Den anti-
kvariske Samling i Ribe's forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

ISBN 87-89827-14-7

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs kort, 1804

Illustrationer på forsiden, se s. 5, 34 og 30

Illustrationer på bagsiden, se s. 48 og 58

Indhold

Stig Jensen	
Bronzealder set fra luften - et usædvanligt hus fra ældre bronzealder	5
<i>Bronze Age seen from the air - an unusual house from the early Bronze Age .....</i>	8
Karen Højlund Nielsen	
Et ornamenteret fibel-fragment fra Enderup ved Hviding	9
<i>A decorated brooch-fragment from Enderup, Hviding .....</i>	16
Torsten Capelle	
En frankisk gravsten i Ribe	17
<i>Ein fränkischer Grabstein in Ribe .....</i>	21
Helge Brinch Madsen og Claus Hougaard	
Vikingetidens læderteknik og ornamentik	22
<i>The leather technique and the ornamentation of the Viking Period .....</i>	31
Lis Andersen	
Dæmningen over Ribe Å	32
<i>The dam across the Ribe River .....</i>	38
Sissel F. Plathe	
Maren Spliids dør?	
- hvordan døren fra Vester Vedsted Kirke blev til Maren Spliids dør	39
<i>Maren Spliids door?</i>	
- <i>how the door from Vester Vedsted church became Maren Spliids door .....</i>	42
Susanne Benthien	
“ - at samles her som Brødre og som Venner”.	
Foreningen “Klubben”s oprettelse og første år	44
“ - to gather here as Brothers and Friends” .	
<i>The establishment and first years of the society “Klubben” .....</i>	57
Søren Mulvad	
Høm Cementstøberi	58
<i>Høm Cement Works .....</i>	60

En frankisk gravsten i Ribe

Af Torsten Capelle

I 1991 blev der fundet en 16,7 cm høj og 10,4 cm bred, kasseformet sandsten i Ribes ældste kulturlag. Stenen, der er ornamenteret med indridsede furer, er en "fremmed fugl" i Norden. Det har oprindeligt været en frankisk gravsten, og hvorledes den har fundet vej til Ribe, kan der kun gisnes om.

Ved udgravningerne af Ribes ældste kulturlag er der gennem årene fremkommet tusindvis af spændende fund - heriblandt en del ganske overraskende. Én af de væsentligste undersøgelser fandt sted ved Posthuset i 1990-91 (fig. 1)¹. Blandt de mange spændende fund herfra er en bearbejdet sten fra Rhinegnene en ægte sjældenhed i nordisk sammenhæng². Stenen blev i første omgang tolket som en tilfældig bygningssten, der kunne være kommet herop som ballast i et skib³. Den fremkom i et kulturlag fra perioden ca. 720-750, hvor den ikke synes at have haft nogen funktion⁴.

Det drejer sig om en ornamenteret, lys gullig sandsten af afrundet kasseform, 16,7 x 10,4 x 8,3 cm stor (fig. 2 og 3). Den ene korte ende er den eneste, der ikke er dekoreret, og det har antagelig været den oprindelige standflade. Den anden, øverste

Fig. 2. Ornamenteret sandsten fundet i kulturlagene fra det vikingetidige Ribe. Foto: Rita Fredsgaard Nielsen.

korte ende har været forsynet med en firkantet, trugformet udhugning. Denne er ikke helt bevaret, men randafslutningen viser, at den her angivne højdeangivelse må være den oprindelige.

Alle fire langsider er kun udsmykket med få streger, der er anbragt som dybe karvsnitlinier. På begge smalsider danner de en tresidet ramme, der sandsynligvis oprindeligt har haft en - nu bortslidt - afslutning for oven (fig. 3a og 3d). På den ene bredside kan man for oven se en nedadvisende vinkel samt en lille lodret streg (fig. 3e). Den anden bredside er udsmykket på en større del af fladen og må derfor regnes for stenes udstillede eller fremadrettede side (fig. 3b). Her er det centrale motiv en

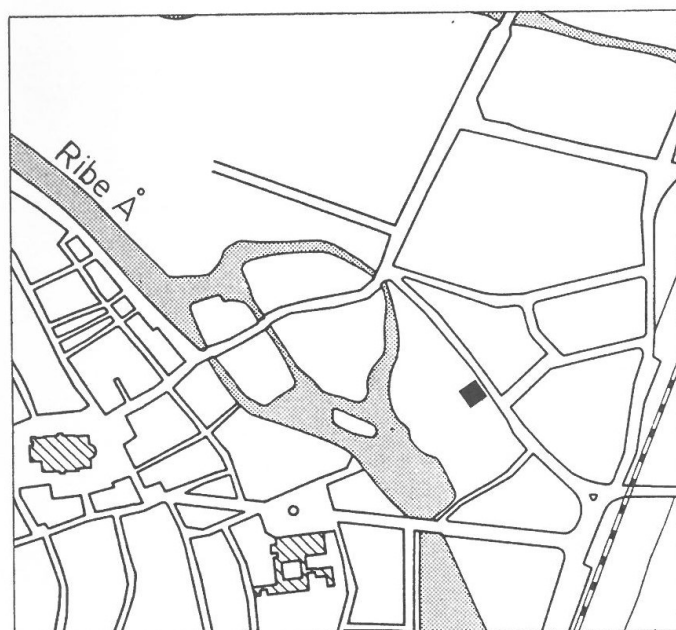

Fig. 1. Posthusudgravningens placering i Ribe. Tegning: Børge H. Nielsen.

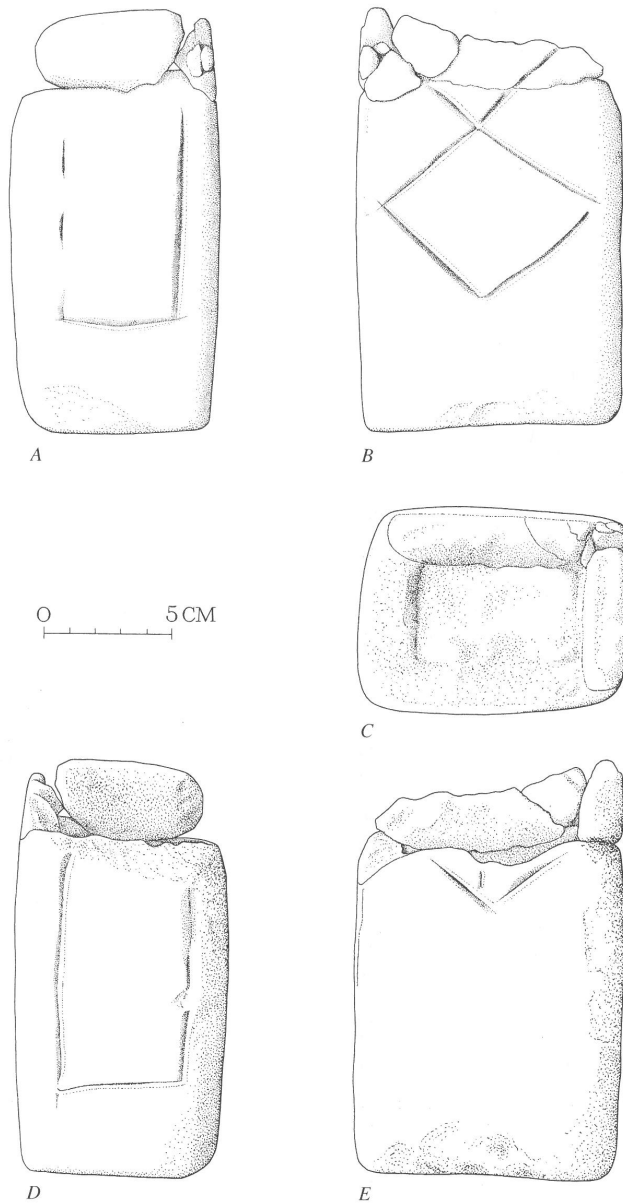

Fig. 3. Den ornamenterede sandsten set fra siden og fra oven. Tegning: Aage Andersen.

rombe, hvortil der slutter sig en vinkel, der er åben opad. Hvordan de fuldstændige ornamenter på de to bredder oprindelig har set ud, lader sig ikke afgøre alene ved hjælp af denne sten. For smalsidernes vedkommende kan man vel antage, at karvsnitlinierne afgrænser et billedfelt, som f.eks. kan have været udfyldt med farve.

Stenen er en "fremmed fugl" i Norden, og som oprindelsessted kan der kun være tale om det franske område, nærmere betegnet egnen fra det mellemste Rhinen til Østfrankrig, hvor der findes lignende genstande. Det vil sige et område, hvor det tidligere - hos den provinsialromerske befolkning - har været skik at rejse synlige gravmonumenter, hvoraf adskillige var forsynet med indskrifter⁵. De bearbejdede sten herfra var fremstillet af sandsten, kalksten, tuf eller basalt og har tjent som gravsten

på den tids karakteristiske rækkegravpladser. Den mest fremragende repræsentant for denne gruppe er uden tvivl den berømte sten fra Niederdollendorf⁶. Ingen af disse sten er imidlertid fundet i deres oprindelige position, og som regel er de ikke forsynet med figurlig ornamentik.

Enkelte stykker, der delvis er forsynet med en udsmykning i lavt relief, fremkom for lang tid siden på forskellige fundsteder⁷, særlig i Trier-området⁸. Først for nylig er der dukket flere gravsten fra det 7. til det 11. århundrede op. De er fundet i sekundær position i og ved tidlige kristne kirker i Rhinlandet, hvor de f.eks. har været anvendt som byggemateriale⁹. Fundet af i alt 41 brudstykker af gravsten fra merovingertiden på gravpladsen i Saffig, Mayen-Koblenz Amt, har imidlertid givet nye og bemærkelsesværdige oplysninger om deres anvendelse¹⁰.

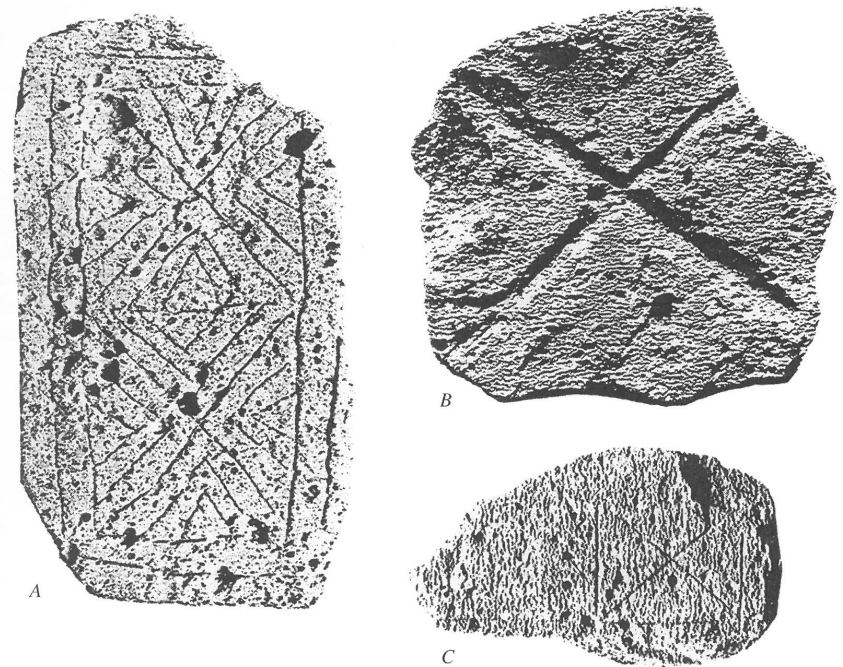

Fig. 4. Gravsten fra Saffig. Efter W. Melzer 1993. Afbildet 1:5.

Adskillige af stenene fra Saffig ligner Ribestenen - både med hensyn til det kasseformede udseende og den ringe størrelse. Udsmykningen, der ofte består af diagonalkors, vinkler og romber, begrænser sig næsten udelukkende til forsiden (fig. 4a-4c). Ligheden med Ribestenen ses desuden på de simple rande af enkle linier og indridsningsteknikken. På et sent eksemplar, der har ligget som en 2,05 m lang dækplade over en grav i Ehrangen ved Trier, er romber endda grundelementer i en stærkt abstraheret menneskefremstilling¹¹. Som regel er de fragmentarisk bevarede sten, som i Ribe og Saffig, dog blot forsynet med rent geometriske motiver af symbolsk karakter. Disse kan absolut have været suppleret med farver, hvorved fremstillingerne for den samtidige betragter blev mere entydige at identificere.

Stenene fra Saffig må - ligesom stenene fra andre frankiske gravpladser - have været anbragt på overfladen som synlige markeringer af graven. De fremkom imidlertid alle som mere eller mindre velbevarede sten eller som udvalgte brudstykker i sekundær position: enten som bevidst anbragt gravgods, eller snarere tilfældigt havnet i gravfylden i forbindelse med de hyppige plyndringer. I begge situationer sås meget varierende positioner. Man kunne forestille sig, at de sten, der bevidst var anbragt - delvis på let synlige steder - var tiltroet en amuletagtig afværgende funktion¹², især da adskillige af dem var udstyret med ubestrideligt kristne lykketegn. Den ufuldstændigt bevarede ornamentalik på Ribestenen kan være rester af sådanne tegn.

Den påfaldende, 6,5 x 4 cm store og 3 cm dybe fordybning på Ribestensens overside skal, i modsætning til ornamentresterne på de lodrette flader, ikke forstås som et tegn med særlig betydning. Den må snarere have haft et praktisk formål. Det drejer sig muligvis om en fast indhugget "skål" til optagelse af gaver ved mindefester. Det kan også tænkes, at fordybningen skal opfattes som en fast holder til et opretstående træmindesmærke. I såfald skulle Ribestenen have været basis for et større gravmonument.

Det ser ud til, at synlige kristne grave - endnu i anden halvdel af 7. århundrede - er blevet hensynsløst ødelagt af tilbageværende hedninger og/eller gravrøvere i Saffig, hvilket naturligvis også kan have været tilfældet andre steder. Det kan være årsagen

til, at synlige kendetegn for en sikkerheds skyld blev lagt ned i gravene - til dels pars pro toto, dvs. brudstykker som erstatning for hele sten¹³. Det frembød sikkert ikke nogen hindring at fjerne sten fra allerede ødelagte grave og transportere dem bort.

Man kan således med stor sandsynlighed bestemme den - i nordisk sammenhæng - så bemærkelsesværdige Ribestens oprindelse, tolkning og tidligere funktion. Tilbage står imidlertid overvejelserne om, hvordan og hvorfor den nåede til Ribe.

I første årtusinde er det gang på gang muligt at dokumentere klare forbindelser mellem Rhinlandet og Ribe. Fra udgravningerne i Ribe kan man nævne nogle ædelsten af rhinlandsk oprindelse - såkaldte gemmer fra romerske signetfingerringe¹⁴. Fra Ribes nære opland drejer det sig f.eks. om de rige romertids gravfund fra Brokær¹⁵ og jernalderbopladsen ved Dankirke¹⁶ - begge frem for alt karakteriseret ved værdifulde importgenstande. På denne baggrund er det ikke underligt, at en "unyttig" kuriositet som Ribestenen også kunne følge de vante veje til Norden.

Når man tager den lange afstand i betragtning, har det vel været sikrest at transportere skrøbelige varer som drikkeglassene fra Dankirke og tunge produkter som bronzefadene fra Brokær ad søvejen. Det samme gælder antageligt også Ribestenen. Med dens vægt på kun 1,85 kg var den som enkeltstykke lidet egnet som ballast i et skib. Tilbage står egentligt kun forklaringen: en slags medfølgende fragtgods til ubekendt anvendelse i en tid, da sådanne alligevel ikke mere stod på de frankiske kirkegårde, idet nekropolerne (gravpladserne) ofte var afløst af nye sepulchurer (enkelte begravelser) ved kirkerne.

Hvad hensigten med at transportere stenen til Ribe end har været, er den udtryk for den kontakt med den frankiske verden, som opstod længe før 8. århundrede.

Noter

1. ASR j.nr. 9.
2. Inventarnummer ASR 9x403.
3. Jensen 1991, s. 19.
4. Fase C, jf. Feveile & Jensen 1993.
5. Egger 1954 og Boppert 1971.
6. Böhner 1944/50.

7. Ament 1976, s. 27ff.; Böhner 1964 og Nisters-Weisbecker 1983.
8. Böhner 1958.
9. Seiler 1995.
10. Melzer 1993.
11. Böhner 1964, fig. 10.
12. Melzer 1993, s. 20f.
13. Melzer 1993, s. 25f.
14. Melander 1991.
15. Rasmussen 1995.
16. Hansen 1988/89.

Litteratur

- Ament, H.: *Die fränkischen Grabfunde aus Mayen und der Pellenz*. Berlin 1976.
- Böhner, K.: Der fränkische Grabstein von Niederdollendorf am Rhein. *Germania* 28, 1944/50.
- Böhner, K.: *Die fränkischen Altertümer des Trierer Landes*. Berlin 1958.
- Böhner, K.: Rheinische Grabmäler der Merowingerzeit als Zeugnisse frühen fränkischen Christentums. *Das erste Jahrtausend II*, hrsg. von V. H. Elbern. Düsseldorf 1964.
- Boppert, W.: *Die frühchristlichen Inschriften des Mittelrheingebiets*. 1971.
- Egger, R.: Rheinische Grabsteine aus der Merowingerzeit. *Bonner Jahrbücher* 154, 1954.
- Feveile, C. & S. Jensen: Sceattasfundene fra Ribe - nogle arkæologiske kendsgerninger. *By, marsk og geest* 5, s. 33-39. Ribe 1993.
- Hansen, H. J.: Dankirke. *KUML 1988/89*.
- Jensen, S.: *Ribe zur Wikingerzeit*. Ribe 1991.
- Melander, T.: Ribesten fra Rhinen af? *By, marsk og geest* 4, 1991.
- Melzer, W.: Das fränkische Gräberfeld von Saffig, Kreis Mayen-Koblenz. *Buch am Erlbach* 1993.
- Nister-Weisbecker, A.: Grabsteine des 7.-11. Jahrhunderts am Niederrhein. *Bonner Jahrbücher* 183, 1983.
- Rasmussen, B.: Brokær - Ein Reichtumszentrum der römischen Kaiserzeit in Südwestjütland. *Acta Archaeologica* 66, 1995.
- Seiler, S.: Kölner Grabsteine aus dem 7.-11. Jahrhundert. *Ein Land macht Geschichte*, hrsg. von H. G. Horn u.a. Köln 1995.

Zusammenfassung

Während der Posthaus-Ausgrabung 1991 in Ribe

wurde in einer 720-750 datierten Siedlungsschicht ein 16,7 cm hoher kastenförmiger, heller gelblicher Sandstein gefunden, der geometrische Verzierungsträgt und dessen Verwendungsart nicht erkennbar war. Es handelt sich um einen ehemaligen Grabstein fränkischer Herkunft (hier vor allem verglichen mit Beispielen aus Saffig), der auf dem Seeweg über die alte Verbindungsrouten zwischen Rheinland und Jütland nach Ribe gelangt sein muss. Warum er zweckfremd dorthin gebracht wurde, bleibt unklar.

Torsten Capelle, professor
Westfälische Wilhelms-Universität
Münster, Tyskland

Oversat fra tysk af
Stig Jensen, antikvar
Den antikvariske Samling i Ribe